

CITEVA PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU CETATEA TROPÆUM TRAIANI

GHEORGHE PAPUC

În cele ce urmează vom căuta să punem în discuție câteva puncte de vedere privind zidul de incintă al cetății de la Adamclisi. Motivul constă în interpretarea unor descoperiri arheologice în cadrul a două articole apărute în 1981¹ și 1983². De la început facem precizarea că ne vom referi numai la sectorul de sud-vest al cetății amintite, atât intra cât și extra-muros, mai precis, zona dintre poarta de sud și poarta de vest.

1. Poarta de sud

Această poartă era cunoscută ca fiind simplă, neflancată de turnuri. Sub latura de vest a porții se află marginea estică a unei fundații de turn abandonată la nivelul patului de așteptare³. În noua interpretare, poarta de sud este prezentată ca fiind asemănătoare în faza inițială cu celelalte porți, de est și de vest, fiind apărată de turnuri cu laturile frontale semicirculare (Dacia, NS, XXV, p. 279). În afară de un sondaj având lungimea de 5 m și lățimea de cca 1 m, un alt argument al existenței turnului ce flanchează poarta pe latura de vest, este figura 43 (p. 65) din monografia Tropaeum I. Or, săgeata, care nu ne aparține, nu indică latura turnului, ci un martor; acest fapt a determinat-o pe autoarea articolului să confunde fundația laturei porții cu fundația unui turn. Este normal ca fundația să fie mai lată decât elevația deoarece suporta apăsarea unui turn, cel de deasupra porții. Fără discuție că în această zonă trebuie să apară urmele laturei de est a turnului preconstantinian, ba mai mult, autoarea indică chiar și lățimea de 4,85 m (Dacia, NS, XXV, p. 279) având marginea estică „exact în dreptul marginii de vest a deschiderii porții”, numai că ceea ce consideră autoarea ca fundație a turnului, este fundația laturii de vest a porții. În continuare, „s-a putut observa

¹ Arh. Monica Mărgineanu-Cârstoiu, *Remarques sur les fortifications de Tropaeum Traiani*, Dacia, NS, XXV, 1981, p. 271-288.

² Idem, *Plans des villes romaines en Moésie Inférieure*, tirage à part du *Bauplanung und Bautheorie der Antike*, Diskussionen zur archäologischen Bauforschung 4.

³ *Tropaeum Traiani. I. Cetatea*, București, 1979, p. 73-74.

cum fundația acestui turn abandonat se întâlnește în unghi drept cu fundația situată sub pragul de intrare în bastion, face corp comun cu ele și au același nivel superior de construcție" (Dacia, NS, XXV, p. 279).

În cele de mai sus nu sînt decît două inexactități, anume: fundația nu este a unui turn al porții, ci a laturei porții care suprapune fundația preconstantiniană, iar de un „același nivel superior de construcție” nu poate fi vorba deoarece între nivelul fundației turnului preconstantinian și cea ce considera autoarea ca nivel al turnului ce flanca poarta este o diferență de cca 40 cm (Pontica, VII, p. 332, fig. 9) — vizibil și în fig. 1⁴.

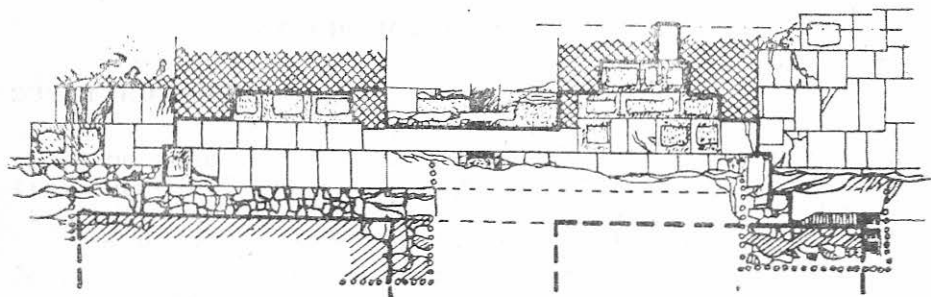

Fig. 1a

Se trece apoi la argumentarea existenței turnului de pe latura estică a porții, apărut în urma unui sondaj de 2,25 m pe 1,50 m (Dacia, NS, XXV, p. 280, fig. 50). Nu contestăm că sondajul a scos la iveală o substructură lată de 1,10 m. Dar aceasta nu este altceva decît fundația laturii de est a porții, simetrică cu latura vestică, fapt remarcat de autoare cînd spune „distanța aproximativ egală celei care separă limita vestică a fundației de pe latura estică a celui alt turn (!!) și prima crepidă aparținînd bastionului” (Dacia, NS, XXV, p. 279).

În continuare ni se spune: „ansamblul porții de sud este asemănător celui de la poarta de est” (Dacia, NS, XXV, p. 281), numai că de această dată se uită o componentă a porții, anume canalul de scurgere, canal care se termină în pragul porții (Dacia, NS, XXV, p. 280, fig. 5). Dacă poarta de sud ar fi fost flancată de turnuri în formă de U, elementar era ca apa pluvio-menajeră să fie dirijată cu ajutorul unui canal, cel puțin pe o lungime egală cu lungimea turnurilor, cum se întîmplă la celelalte două porți. Or, așa ceva nu există, ba mai mult, faptul că un asemenea canal nu a existat este demonstrat de puternica eroziune ce pornește din fața porții spre baza colinei pe care este așezată cetatea (Tropaeum Traiani, I, p. 74). Trebuie avută în vedere și configurația terenului care este mult diferită la poarta de sud față de porțile de est și

⁴ Desenele din fig. 1, 2, 3, 4 sînt după Dacia, NS, XXV, aparținînd arhitectei Monica Mărgineanu-Cârstoiu.

vest, argument suficient de care a ținut însă cont arhitectul antic pentru a nu flanca poarta cu turnuri.

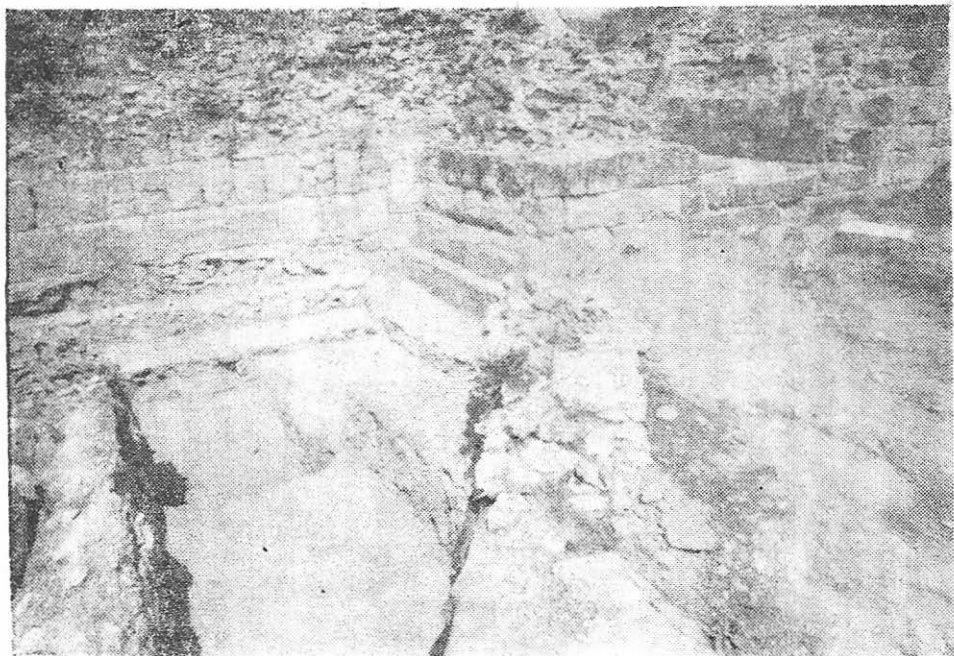

Fig. 1b

Un ultim aspect privind poarta de sud din prezentarea făcută în articolul în discuție se referă la faptul că „fundațiile situate la est au fost demantelate în „trepte” ca și celelalte fundații (Dacia, NS, XXV, p. 281 și nota 29). După părerea noastră, mai ușor se construiește în trepte decât să se demanteleze în trepte. Oare pentru obținerea treptelor, care sînt alcătuite din blocuri de aceeași înălțime, așezate în același plan (Dacia, NS, XXV, fig. 11), constructorii să fi avut în vedere demantelarea operei lor astfel ca să se obțină trepte? Ne îndoiim de o asemenea „logică constructivă”. (vezi fig. 2).

2. Poarta mică

Această poternă este considerată de Monica Mărgineanu-Cârstoiu ca avînd două faze. O primă fază în care nivelul de călcare „corespundea nivelului superior al primei crepide”. De reținut că nivelul este indicat de crepidă. Urmează a 2-a fază, cînd nivelul porții este ridicat prin două asize cu care ocazie se amenajează un canal de scurgere, a cărui gură indică și nivelul de călcare extra-muros (Dacia, NS, XXV, p. 281).

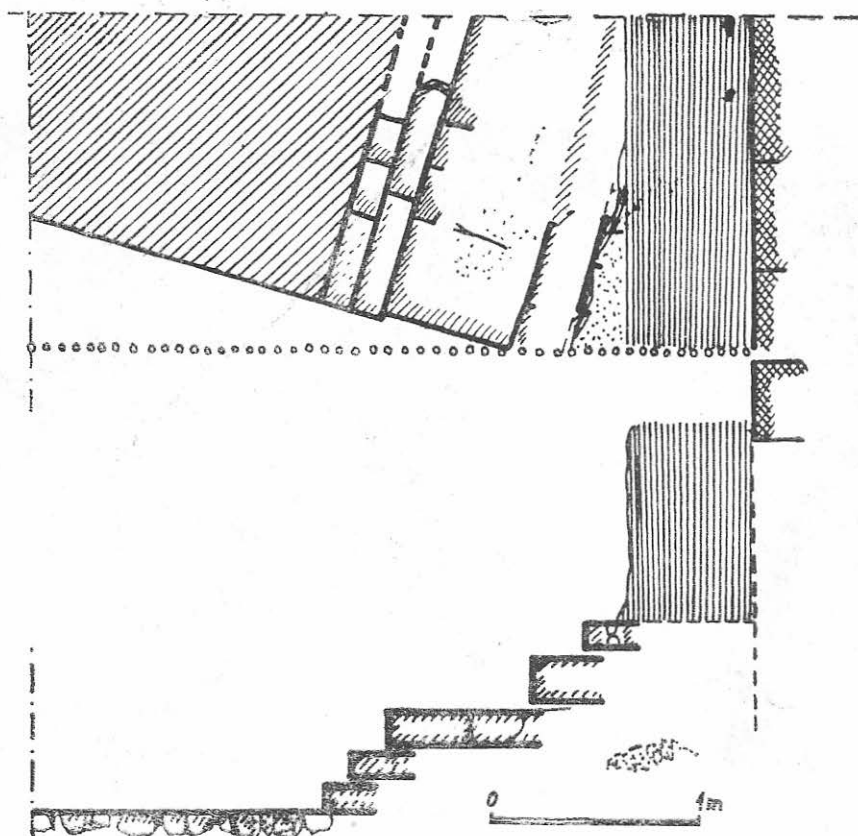

Fig. 2

În fig. 6, p. 282 (Dacia, NS, XXV), pe care o redăm, (fig. 3), nivelul de călcare în exterior este marcat cu N IVE și corespunde marginii superioare a dalei ce acoperea canalul. În acest caz, se impunea ca în exterior sub N IVE, să existe un canal care să conducă apa, dar care nu s-a descoperit pentru simplul motiv că nu a existat. Dacă se renunță la existența canalului de afară și nivelul este cel indicat de autoare, nu mai avea nici un rost amenajarea canalului ce străbate zidul, apele ar fi debușat peste pragul porții. Or, existența canalului de sub poartă arată că apa se scurgea prin el, atunci nivelul de călcare din afara cetății era mai jos cel puțin la nivelul crepidei. Pe sectorul sud-vestic mai sînt cunoscute încă 5 canale. Pe curcina dintre T 17 — T 18 se află 2 guri de canal, una la 1,30 m față de nivelul de construcție, cea de a 2-a la 1,70 față de același nivel. Pe curcina T 16 — T 17 se află alte două guri, la 1,10 n

și, respectiv, 3,00 m față de nivelul de construcție, iar pe curțina T 15 — T 16 gura de canal se afla la o înălțime de 1,60 m. Deci gurile canalelor se află la o înălțime cuprinsă între 1,10 m și 3,00 m⁵.

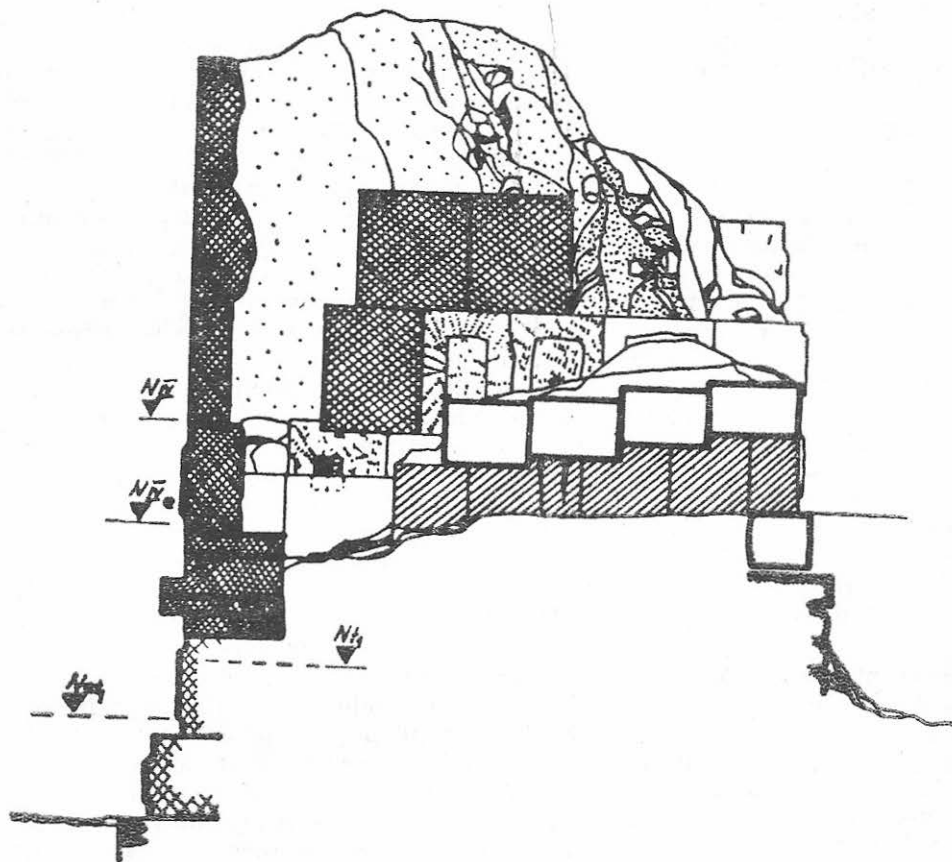

Fig. 3

În concluzie, indicarea lui N IVe în studiul amintit care acoperă 3 asize flancate cu blocuri de parament nu poate fi luată în discuție, iar luarea ca reper a unei guri de canal pentru indicații de ordin stratigrafic duce la eronări, mai ales că pentru situația stratigrafică din zona poternei există un profil publicat în *Tropaeum Traiani*, I, p. 43, fig. 20, și de care nu putem să nu ținem seamă. Este cert faptul că la momentul construirii canalului pe care îl considerăm contemporan cu paterna, nivelul de căl-

⁵ TT, I, p.64-71.

care extra-muros era sub baza gurii canalului. A 2-a fază consta în astuparea porții, dovadă fiind urmele de mortar ce se păstrează pe fețele exterioare ale paramenților care mărgineau poarta.

3. Poarta de vest

Și această componentă importantă a fortificației de la Tropaeum este considerată de autoarea studiului amintit ca avînd o fază anterioară anului 316. Considerăm justă observația lui V. Pârvan privind pragul porții alcătuit din blocuri „foarte înalte și prelucrate ca rămînînd pe o mare adîncime în aer liber” (V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum*, p. 168), fapt ce demonstrează existența unui pod suspendat. Este interesant faptul că Gr. Tocilescu, cel care a condus lucrările și în acest sector, se îndoiește de existența unui astfel de mod de intrare în cetate (BAR, ms. 5128, f. 28), observațiile sale fiind făcute la fața locului, fapt care a fost reconfirmat și de noi în 1975 (*Tropaeum Traiani*, I, p. 73). Nu putem nega existența unor faze ale porții de vest, dar nici nu putem fi de acord cu existența acestei porți înainte de 316 e.n. Faptul că pragul porții este făcut din blocuri ecarisate se datorează în parte și canalului de dedesubt care are înălțimea de aproape 1.00 m, fiind acoperit de dala ce constituie pragul porții. Zidăria canalului a fost amplasată în pantă. Peretele sudic s-a păstrat în imediata vecinătate a pragului pe întreaga înălțime, dar nu putem spune același lucru despre dalele care-l acopereau. Singurele păstrate în zona dintre turnuri se află la 2,25 m de la prag. Faptul că lipsesc dalele ce acopereau canalul nu numai în porțiunea amintită dar și în continuare (exceptînd cele două păstrate) denotă faptul că materialul litic a fost scos spre a fi refolosit. Asupra operațiunilor de demantelare de la Tropaeum vom reveni în finalul acestui articol. Dacă, așa cum am văzut, au fost scoase lespezile care acopereau canalul nu credem că pavajul străzii din apropierea pragului să fi avut altă soartă. Monica Mărgineanu-Cârstoiu consideră că existența podului suspendat este caracteristică în „perioada de funcționare a incintei care precede reconstrucția” și cînd pragul porții era mai jos cu 50 cm (vezi fig. 4), iar „cu faza de reconstrucție accesul în cetate a fost în întregime transformat”. Să înțelegem că o dată cu înălțarea pragului cu 50 cm autoarea renunță la *port levis*, acceptînd accesul pe poartă fără pod? Logic, dacă ar fi fost necesar un pod, momentul era cel al așa-zisei „reconstrucții”, cînd nivelul porții crește cu 50 cm și nu cînd pragul era mai jos.

Epuizînd argumentele arhitectonice privind etapa preconstantiniană a porții de vest, autoarea menționează amenajarea căii de acces din zona dintre turnuri, cu un strat bine compactat alcătuit din piatră, mortar și pămînt bine bătătorit ca încă un indiciu al „reconstrucției”. Deoarece această compactare este vizibilă pe lateralele căii de acces din imediata vecinătate a turnurilor, excluzînd carosabilul, deci zona centrală de cca 4 m, avînd în vedere că între turnurile ce flanchează poarta distanța este de 9 m, considerăm că operațiunea a fost realizată o dată cu amenajarea căii de acces după ce schelele folosite la ridicarea celor 2 turnuri au fost demonstrate.

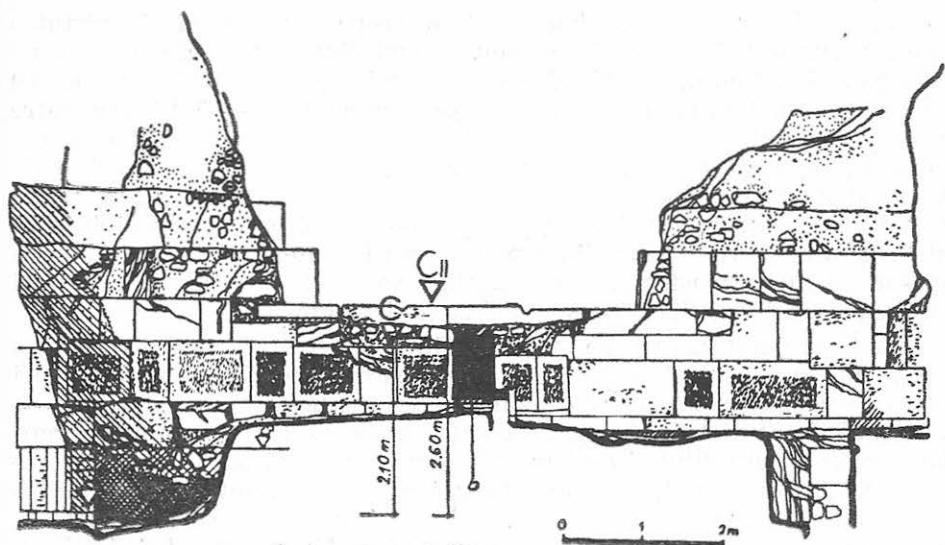

Fig. 4

În studiul de care ne ocupăm, un loc important în cadrul argumentelor ce probează existența unei fortificații anterioare anului 316 e.n. peste care s-a „calcat” zidul de incintă pe care-l vedem și astăzi, îl ocupă fundațiile de turnuri, considerate de noi, abandonate la nivelul patului de așteptare⁶, dar care sînt interpretate ca fiind restul unor turnuri demantelate.

Pe cartina dintre T 15 și T 16 se află o astfel de fundație considerată de Monica Mărgineanu-Cârstoiu ca fiind abandonată cu ocazia „reconstrucției” și despre a cărei existență autoarea spune că „am presupus-o în virtute urbanisticii” (Dacia, NS, XXV, p. 283, nota 39). În legătură cu acest ultim aspect avem de făcut cîteva precizări.

1. Curtina pe care a apărut fundația a fost cercetată de noi în anul 1975, cînd fundația a fost scoasă parțial la lumină. Or, a presupune în 1979 (anul apariției volumului *Tropaeum Traiani. I. Cetatea*) ceea ce era cunoscut din 1975, nu mai poate fi o *presupunere* nici măcar „în virtutea criteriilor urbanistice”.

2. În ce măsură această fundație „vine să confirme ipoteza formulată într-un studiu precedent” (Dacia, NS, XXV, p. 287, nota 44), credem că este de ajuns să menționăm că în studiul respectiv a mai fost „presupusă”, numai într-o pagină, existența a încă 5 turnuri, pînă acum necunoscute, ba mai mult, unul dintre turnuri „a existat cel puțin în faza de trasaj” (*Tropaeum Traiani. I*, p. 124).

⁶ Ibidem

3. Privind rețeaua stradală a cetății Tropaeum Traiani „în virtutea criteriilor urbanistice“ este interesant să amintim că una dintre căile de acces (vezi fig. 106, p. 123 din *Tropaeum Traiani*) se termină (sau începe) din dreptul fundațiilor abandonate de pe curțina T 15 — T 16. Dar către turnul care a funcționat cu incinta de la 316 e.n. s-a trasat o cale de acces oblică, ce se abate de la „regula“ celorlalte. Cît de serios este privit de înșiși autorii capitolului amintit „fluxul de circulație“ redat grafic, reiese din text cînd spun: „Față de rețeaua prezentată de noi, este posibil să fi existat și alte străzi intermediare pe care nu le putem încă trasa datorită faptului că nu cunoaștem... dimensiunile exacte ale fronturilor nici unei singure insule de locuit“ (*Tropaeum Traiani*, I, p. 125).

4. În situația în care pe curțina T 15 — T 16 fundația descoperită a funcționat, în sensul că a avut o elevație care a fost demontată, atunci poarta de vest, în perioada de dinaintea „reconstrucției“ de la 316 e.n., fie că avea alt front (dat fiind unghiul de 106° al fundației cu incinta), fie amplasamentul ei era altul și deci trebuie căutată în altă parte, deoarece între TE și T 15 (al porții) sînt circa 15 m iar arhitectul antic respecta o logică neîndesind turnurile fără rost. Existența fundației este o dovadă că poarta de vest n-a avut cum funcționa odată cu TE (Dacia, NS, XXV, p. 285, fig. 10): cînd a fost ridicată poarta de vest TE nu mai exista sau, după cum vom arăta mai jos, TE n-a funcționat niciodată, nedepășind stadiul de fundație abandonată.

În susținerea existenței la Adamclisi a unei arii identice a cetății din sec. II — III e.n. cu fortificația comemorată de inscripția de la 316 e.n., Monica Mărgineanu-Cârstoiu folosește un alt argument pentru probarea „refacerii“: anume folosirea unor blocuri deosebite în zidul păstrat pe curțina T 13 — T 14 (Dacia, NS, XXV, p. 286 și n. 43) fiind citat un articol de-al nostru, dar pentru „o altă datăre“⁷, în care arătam că prima asiză în zona centrală a curții amintite are înălțimea între 20 și 40 cm, fiind alcătuită din blocuri ce au aparținut unor construcții anterioare. Următoarea asiză, care este și ultima păstrată, a fost realizată din blocuri înalte de 107 cm, groase de 45-47 cm, lungimea lor variînd între 126 și 134 cm. Cele 7 blocuri au fost așezate intercalat, unul transversal (cu grosimea spre exterior), două pe lungime, situație care se repetă. Nu discutăm forma deosebită a blocurilor, ci faptul că pe suprafața superioară a acestora, ce suportă asiza de deasupra, pe 5 blocuri au fost șențuite contururi ale unor cruci cu capetele bifurcate. Momentul realizării acestor semne putea fi sau anterior montării în zid sau cel mai tîrziu în momentul zidirii blocurilor în incintă. În literatura de specialitate tipul de cruce este datat la sfîrșitul sec. V și în tot secolul VI e.n.⁸ Această refacere a incintei noi am datat-o ca atare. Așa că situația surprinsă pe curțina dintre T 13 — T 14 se referă la o reparație a incintei și nicidecum la o așa-zisă „refacere“ de la sfîrșitul secolului III și începutul secolului IV, datarea fiind certă, dată fiind forma crucilor, dar mai ales locul unde au fost realizate.

Monica Mărgineanu-Cârstoiu aduce în discuție cisterna, precum și

⁷ MCA, Oradea, 1979, p. 185.

⁸ *Ibidem*

artera de circulație ce o flanca spre sud și care a funcționat într-o epocă contemporană cu edificiul datat „înainte de reconstrucția incintei de la sfârșitul secolului III și începutul secolului IV” (Dacia, NS, XXV, p. 287). În legătură cu cisterna, credem că ar fi câteva lucruri de spus. Ultimele studii privind edificiul amintit sînt de acord în privința funcționării inițial a unei cisterne în care s-a construit apoi bazilica. I. Barnea consideră că cisterna a funcționat pînă la sfârșitul secolului III (Dacia, NS, XXI, p. 230). Monica Mărgineanu-Cârstoiu datează dezafectarea cisternei înainte de începutul secolului IV (Dacia, NS, XXI, p. 247). În privința sursei care alimentează cisterna I. Barnea îl citează pe Bröz, descoperitorul unui apeduct perpendicular pe latura de sud a bazinului (Dacia, NS, XXI, p. 225, f. 4) amintind și de apeductul ce dublează canalul de pe *via principalis* (datat în sec. IV), dar care la circa 30 m est de cisternă își schimbă direcția spre sud. Monica Mărgineanu-Cârstoiu amintește de apeductul din canal „care la 26,5 m est de cisternă se întrerupe”, neexcluzînd faptul că putea conduce apa în bazin, argumentînd logic schimbarea traseului datorită pantei accentuate.⁹ Considerăm că apeductul mergea spre sud și nu este altul decît cel surprins de Bröz. Dar un apeduct datat în sec. IV nu poate conduce apă într-un bazin care a fost dezafectat la sfârșitul secolului III sau înainte de începutul secolului IV.

După părerea noastră, datarea dezafectării cisternei trebuie schimbată, deoarece la cisternă nu s-a putut renunța decît în momentul în care problema apei era rezolvată în alt mod. Așa că trebuie să ne îndreptăm atenția către marele bazin de pe latura de sud-est a cetății și care este posterior incintei de la 316 e.n., deoarece incinta-anexă la joncțiunea de lingă poarta de sud este adosată. Latura nord-estică a marelui bazin se sprijină pe frontul unicului turn al incintei de pe sectorul poarta de est—poarta de sud¹⁰. Deci fortificația care proteja bazinul de apă este în mod cert posterioară ridicării incintei de la 316 e.n.

Cetatea Tropaeum ca și Tomisul s-au confruntat cu marea problemă a apei datorită cotei scăzute a izvoarelor din zonă în raport cu înălțimea promontoriului pe care erau așezate.

În legătură cu modul de distribuire a apei din cisternă, dat fiind amplasamentul acesteia, zona ar fi fost foarte redusă, „limitată la o fișie îngustă din sud-vestul și vestul cetății”¹¹, ba mai mult, ar fi necesitat lucrări deosebite de îngropare a unor conducte, care nu se justificau, deoarece la destinație s-ar fi aflat sub nivelul de funcționare al edificiilor pe care le-ar fi deservit.

Dezafectarea cisternei nu poate fi decît posterioară sau cel mai devreme contemporană cu intrarea în funcțiune a bazinului fortificat, deci o dezafectare a cisternei mai timpurie de prima jumătate a secolului IV se exclude, fiind posibilă o funcționare paralelă, o perioadă de timp a cisternei cu marele bazin. Înclinăm să considerăm că dezafectarea cisternei s-a datorat secării sursei de apă.

⁹ Dacia, NS, XXI, 1977, p. 249.

¹⁰ Al. Simion-Stefan, BMI, 3, 1972, p. 51.

¹¹ *Ibidem*, p. 50.

Monica Mărgineanu-Cârstoiu consideră ca problemă esențială pentru cercetările arheologice viitoare de la Tropaeum, punerea de acord a observațiilor arhitecturale cu interpretările stratigrafice, subliniind faptul că pentru cercetările anterioare observațiile sale de arhitectură au corectat substanțial pe lângă cele stratigrafice în interpretarea istorică a vieții cetății Tropaeum. Acolo unde săpăturile arheologice nu ne oferă urme de locuire din sec. II-III e.n. argumentele urbanistice ne pot scoate din impas. Așa stau lucrurile cu lipsa urmelor de locuire datate în sec. II-III e.n. în sectorul de la sud de bazilica forum-ului și zidul de incintă. În acest caz, „intervalul putea ajunge pînă la 15-20 m”, precizîndu-se în continuare: „lărgimea maximă a intervalului funcționa între T 9, poarta de vest și poarta de sud” (*Tropaeum Traiani*. I, p. 125 și nota 53). Deci cauza pentru care aceste urme lipsesc este intervalul de 20 m și nu o extindere a cetății în sec. IV e.n. Un astfel de interval ar însemna că 1/5 din aria cetății era ocupată de interval (mai bine zis nefolosită). În ce măsură cele de mai sus sînt în concordanță directă cu logica constructivă nu mai este nevoie să insistăm. În finalul studiului pe care l-am analizat, autoarea conchide: „în aceeași ordine de idei, noi subliniem că nu cunoaștem încă argumentele de ordin constructiv care au incitat cîțiva autori să considere că aceste turnuri de fapt n-au funcționat niciodată” (Dacia, NS, XXV, p. 288, nota 50).

„Incitarea” noastră se datorează modului de construcție al acestor fundații și observațiilor stratigrafice.

1. Fundațiile au apărut sub nivelul de construcție al incintei datate la 316 e.n. Adîncimea variază, în funcție de teren, de la 20 pînă la 110 cm. Nu vedem rațiunea de a demonta un zid cu peste 1 m mai jos decît nivelul pe care se călca la construirea altuia.

2. Toate fundațiile sînt acoperite cu un strat de mortar, pe care uneori apar urme de încălțăminte. Admițînd că elevația a fost demontată sub nivelul de la 316 e.n. care este rațiunea acoperirii cu mortar a fundațiilor care oricum erau îngropate? operațiunea nu ar fi putut fi executată decît de cei ce ar fi demantelat.

3. Starea de conservare a laturii frontale a fiecărei fundații este precară. Admițînd că după demantelarea suprastructurii a avut loc acoperirea cu mortar, de ce pe zidăria spartă de pe latura frontală nu apar urme de mortar scurs? Stratul de mortar apare spart.

4. O demantelare a zidului ar fi lăsat urme vizibile adică, mortar sfărîmat, piatră etc., chiar dacă s-ar fi făcut cu cea mai mare grijă.

5. Pe fundația pre-constantiniană de pe curtea dintre T 16 — T 17 a fost descoperit scheletul unui cal, dovadă tocmai a abandonării fundației și a faptului că zona locuită era mult mai departe, depășind chiar și un interval de 20 m (fig. 5).

6. În vara anului 1982 am executat două secțiuni de 4,5 m pe 1 m, secțiuni paralele cu incinta dintre T 18 — T 19, în care la 1 m au apărut laturile unei fundații de turn părăsită la nivelul patului de așteptare.

Stratigrafic, peste mortar se află un strat de lut amestecat cu pămînt brun închis ce se întinde pe toată lățimea fundației. Următorul

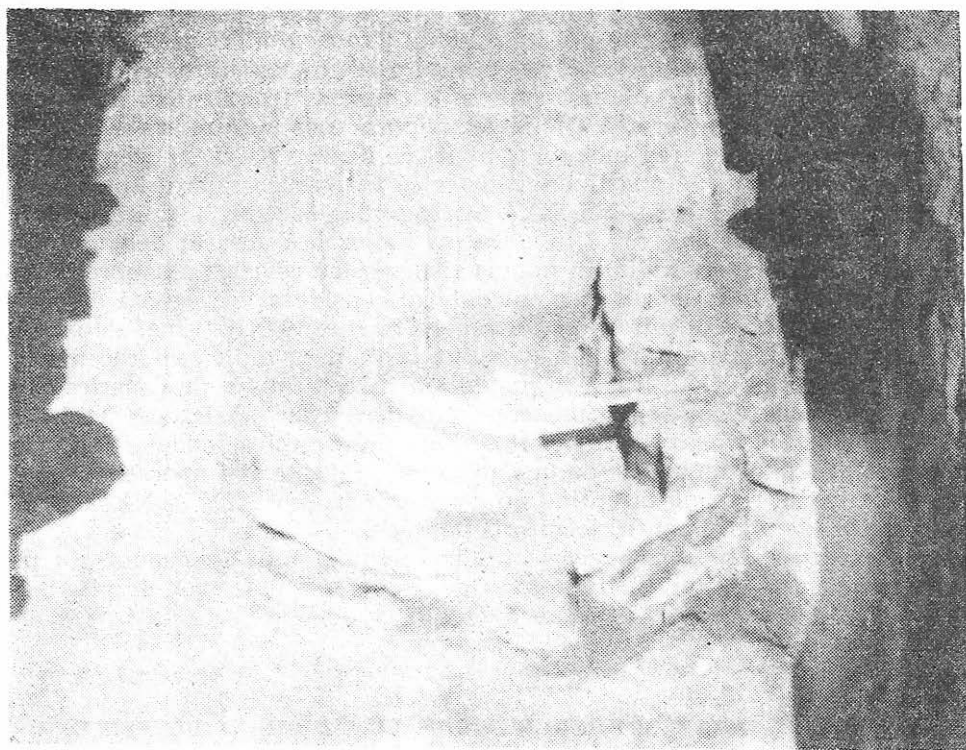

Fig. 5

strat, mai gros către capetele secțiunii, este din lut galben scurs de pe malul șanțului, antrenat de apă. Apar lentile de culoare închisă intercalate în pământul galben. Urmează apoi un strat de umplutură care conține pământ amestecat cu piatră mărunță și urme de mortar.

Pe profilul nordic al secțiunii AB primul strat este alcătuit din loess amestecat cu pământ brun-închis în care se văd urme de mortar desprins din fundație, în rest stratigrafia este identică. Pigmenții de mortar provin din treapta realizată în zona de legătură a fundației laturei turnului cu cea a curții. În timpul cit a stat descoperită fundația și au început apoi să se scurgă straturile de pământ, agenții atmosferici au acționat și asupra mortarului ce alcătui patul de așteptare la treapta care marchează curtea (fig. 6).

Profilurile exclud existența unei suprastructuri și cu atât mai mult exclud o demantelare. În afara unei gropi care afectează exteriorul laturei estice pe cca 50 cm, alte urme de intervenție asupra fundației nu există. Realitatea constructivă și stratigrafică sînt dovezi certe care demonstrează încercarea de lărgire a ariei cetății Tropaeum, dar soldată cu întreruperea lucrului, cu părăsirea fundațiilor, din motive neclare încă.

În încheierea acestui articol, ținem să corectăm anumite date apărute în capitolul semnat de noi în volumul *Tropaeum Traiani. I. Cetatea*, în Ed. Acad. RSR, 1979, deoarece s-a intervenit în text fără acordul nostru. La pagina 77 din volumul amintit s-a inserat fraza „Din șanț s-au recuperat fragmente ceramice feudale timpurii care au dus la formularea ipotezei că demantelarea incintei a avut loc în sec. X-XI”. Facem precizarea că citatul nu ne aparține, cu toate că în cronica săpăturilor arheologice publicată în *Dacia*, NS, XVI, 1972, p. 325-328, nr. 1 și *Dacia*, NS, XVII, 1979, p. 361-362, nr. 1, avansasem ipoteza că această demantelare s-a putut face în sec. X-XI. În manuscrisul nostru reveneam asupra acestui aspect, spunând: „la un moment dat am considerat că această demantelare a fost opera locuitorilor Dobrogei din sec. X-XI”; mai departe: „considerăm că operațiunea s-a petrecut la o dată mult mai recentă și anume în sec. al XIX-lea și argumentăm în continuare descoperirea în șanțul de demantelare a unor monede cu efigia lui Carol I (R. S. YEOMAN, *Modern World Coins*, p. 391, nr. 18). Față de ceramica feudală-timpurie antrenată în șanț, monedele de la Carol oferă data acestei operațiuni, mai ales că cetățile romano-bizantine au constituit în sec. XIX și XX adevărate cariere de piatră pentru locuitorii Dobrogei.

Deci luarea blocurilor ecarisate din incinta cetății *Tropaeum* a avut loc la sfârșitul secolului al XIX-lea.

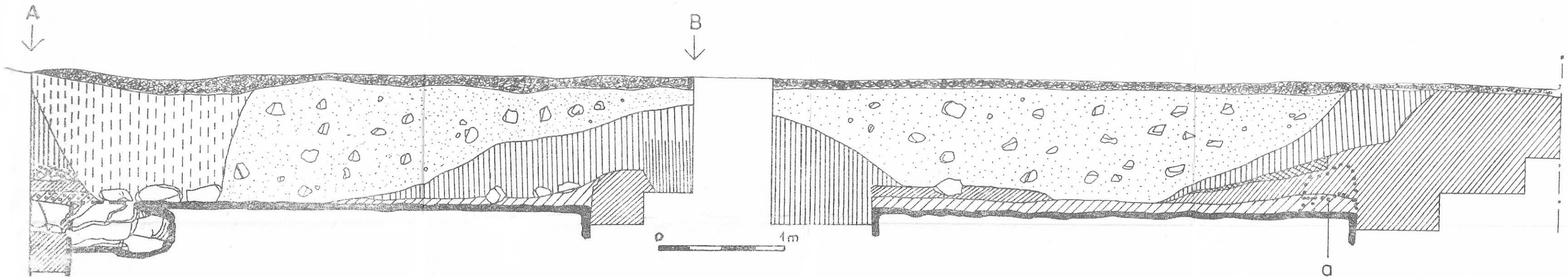
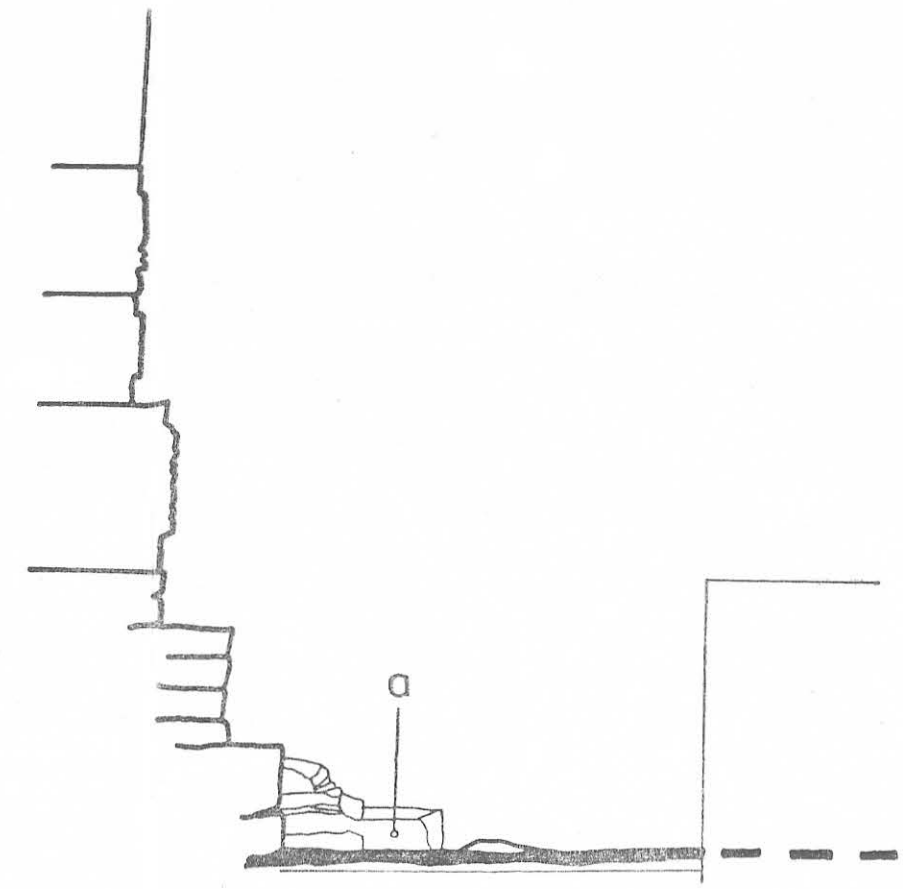
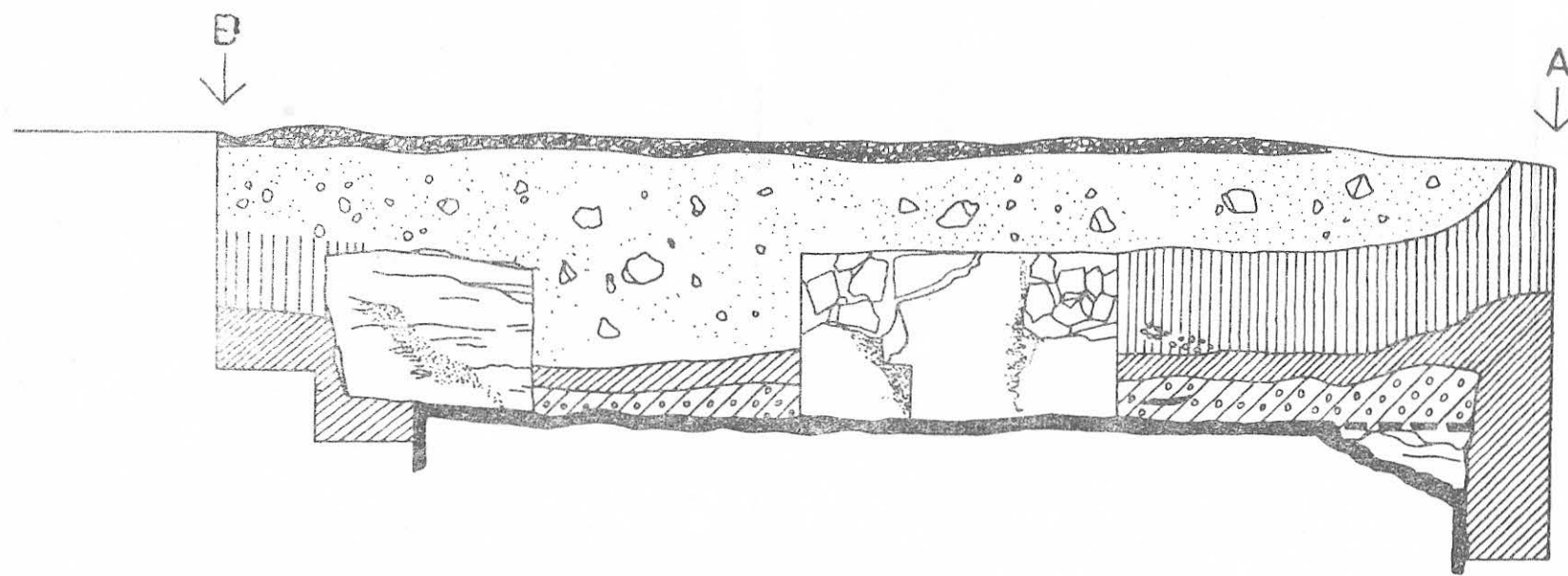
EINIGE NEUE ANGABEN, DIE BURG TROPAEUM TRAIANI BETREFFEND

Zusammenfassung

Gh. Papuc

Der Verfasser bringt einige Marginalbemerkungen zu dem in *Dacia*, NS, XXV, 1981, von der Architektin Monica Mărgineanu-Cârstoiu veröffentlichten Artikel, die Festung *Tropaeum* betreffend.

Die Verfasserin behauptet, dass der Umfang der Burg in der Periode der Jh. II-III mit demjenigen nach der Wiederherstellung von 316 identisch sei. Die konstruktiven und stratigraphischen Argumente können so eine auf falscher urbanistischer Interpretierung ruhenden Hypothese nicht beweisen.

LÉGENDA

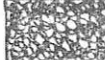
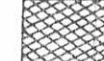
- STRAT APĂRUT ÎN URMA RESTAURĂRII ZIDULUI
- LUT GALBEN
- LUT GALBEN AMESTECAT CU PĂMÎNT BRUN ÎNCHIS
- LUT GALBEN AMESTECAT CU PĂMÎNT BRUN ÎNCHIS CU URME DE MORTAR
- STRAT DIN PĂMÎNT, PIETRIȘ ȘI CĂRĂMIZI FRAGMENTARE
- STRAT DE CULOARE ÎNCHISĂ
- STRAT GALBEN ÎNCHIS
- GROAPĂ

Fig. 6